

1. SAMOSTALNIŠKA BESEDA

Se deli na:

- SAMOSTALNIK (Luka, smeh, prijatelji, olje)
- SAMOSTALNIŠKI ZAIMEK (njeni, njih)
- POSAMOSTALJENA PRIDEVNIŠKA BESEDA (dežurni)

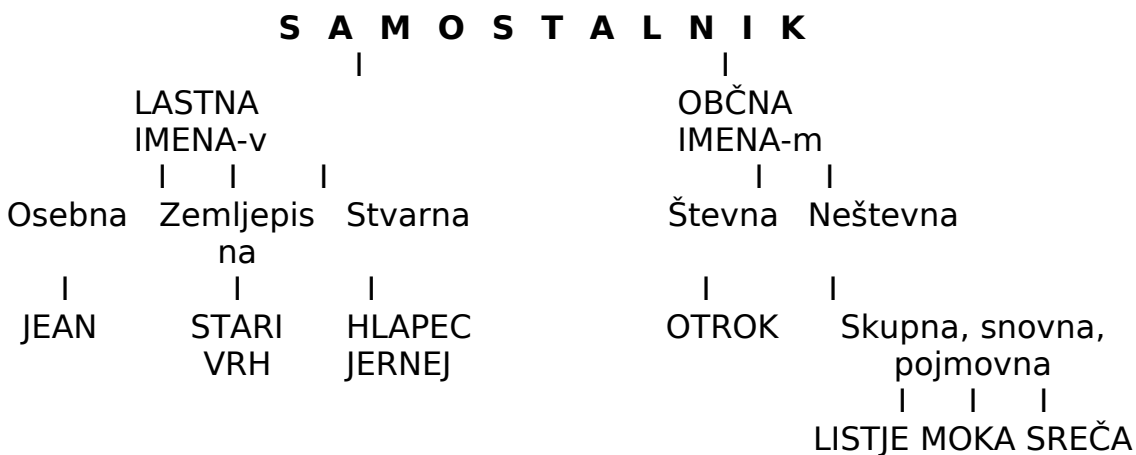
Samostalniške besede, so besede, ki poimenujejo **bitja, reči** ali **pojme**, to delajo **neposredno** (igralec, dres, Plavi) **ali posredno** (oni, jaz). V stavku nastopajo predvsem v vlogi **osebka** (Nogomet je zanimiv), ali predmeta (Ogledali smo si tekmo).

oSAMOSTALNIK

Samostalniki so podvrsta samostalniških besed; to so tiste besede, s katerimi **neposredno** poimenujemo **bitja, reči, pojme**.

S **samostalniki** poimenujemo katerega koli predstavnika iste vrste (npr. Pisatelj, reka) ali posameznika (Finžgar, Savinja), zato jih delimo na **občna** imena (**velika** začetnica) in **lastna** imena (**mala** začetnica).

S samostalniki poimenujemo **bitja in reči**, torej pojave **čutnega sveta** (pojave ki jih zaznamo s čutili); poimenujemo pa tudi **pojme** ki so našim **čutilom nedostopni**. Zato imajo nekateri sam. **konkretni** (kljun-prednji del pri ptiču) pomen, drugi pa **abstraktni** (groza-velik strah).

KATEGORIJE SAMOSTALNIKA so: SPOL, ŠTEVILO, SKLON, SKLANJATEV

1.1.1 SPOL

Moški (m. – masculinum)-**tisti (-Ø)**, **ženski** (f. – feminam)-**tista(-a)**, **srednji** (n. – neutrum)-**tisto (-o/e)**

1.1.2 ŠTEVILO

Ednina (sg. – singular), **dvojina** (dual), **množina** (pl. – plural)

Samostalniki imajo načeloma 3 števila, lahko pa so tudi samo **množinski** (možgani, ošpice, sani, jetra) ali pa **neštevni** (kri, mladina, prijaznost).

Neštevniki samostalniki poimenujejo **snov** (kri, led, čaj, kruh), **skupino** (mladina, listje, oksotje) ali **pojem** (mir, prijateljstvo, zdravje). Uporabljamo jih samo v **ednini**.

V SLO. Uporabljamo **namesto dvojine množino** pri **parnih delih telesa** (roke, noge), pri **oblačilih** (rokavice), **napravah** (drsalke) in pri **bioloških parih** (straši)

1.1.3 SKLON

Samostalniki spadajo med pregibne besede (spreminja se jim končnica), zato jih glede na skladenjsko vlogo postavimo v pravilni sklon.

Pri 5. in 6. sklonu imamo obvezno predlog - predložna sklona

Raba sklonov:

ST. ČLEN/SKI/ ON	Imenoval nik KDO/KAJ	Rodilni k KOGA/ČESA	Dajal nik KOMU/ ČEMU	Tožil nik KOGA/KAJ	Mest nik O KOM/ČEM	Orod nik S KOM/ČIM
predmet		+	+	+		+
osebek	+	+* ¹				
prilastek	+	+				
povedkovo dolo.	+	+				
smiselni osebek			+	+		
predlogi					+* ²	+* ³
prislovno določilo		+				+
zvalnik	+					

*¹ ob zanikanem pomožnem glagolu biti

*² na, ob, v, o, pri, po

*³ s, z, med, nad, pod, pred, za

V slovenščini je 6 sklonov, ki jih izražamo s končnicami, ki pa niso vedno enake, zato sam. uvrščamo v sklanjatvene vzorce.

1.1.4 SKLANJATVE (Sklanjatveni vzorci)

Na podlagi spola in končnice v rodilniku ednine uvrščamo samostalnike v 3 skupine sklanjatev.

I., II., III. **moška** sklanjatev

I., II., III. **ženska** sklanjatev

srednja sklanjatev

MOŠKA SKLANJATEV

I. moška sklanjatev

Sem spadajo samostalniki, ki imajo v rodilniku končnico **-a (Svinčnik)**. Nekateri **poznajo posebnosti v končnicah ali v osnovi**.

Posebnost v končnici:

- Imenovalnik ednine končnic -o ali -e namesto -Ø (avto, finale, večinoma prevzeta občja imena)
- Nekateri enozložni sam. Imajo v rod. Ednine končnico -u namesto -a (grad,

- gradu)
- Sam., ki poimenujejo bitja imajo v tožilniku ednine končnico -a namesto -Ø (brat-brata)
- Sam., ki se končajo na c, č, ž, š, j se -o- v končnicah zamenja z -e- (s stricem ne s stricom), ta premena se imenuje **preglas**
- Sam. mož, zob in las imajo v ime. mn končnico -je namesto -l (možje, zobje), včasih je možno oboje (gostje/gosti, fantje/fanti, škofje/škofi)

Posebnost v osnovi:

- Iz osnove izpade polglasnik (sošolec/sošolca)
- Podaljšanje osnove z:
 - o-j kadar se osnova končuje na -r- (kolesar/kolesarja)
 - o-t kadar se osnova končuje na -e- (Tone, Toneta)
 - o-n kadar se osnova končuje z -lj- (Nagelj, nageljna)
- Enozložnim sam., se osnova v dv. in mn. podaljša z -ov (zid/zidov)
- V ime. mn in v mest. dv k + i = ci (otrok, otroci)
- Človek □ rod. in mest. dv., in vsa mn. = ljud-

Naglasni tipi:

- **premični** (ječmen) na osnovi
- **nepremični** (vrata) na osnovi
- **končniški** (steber)
- **mešani** (mož)

II. moška sklanjatev

Sem spadajo samostalniki moškega spola ki imajo v rdilniku končnico **-e (strojevodja, strojevodje)**; sklanjamo jih enako kot I. moško sklanjatev (vojvoda, vojvode,...). Sklanjamo po nepremičnem naglasnem tipu.

III. moška sklanjatev

V rod. Ednine in v vseh drugih sklonih imejo **-Ŕ** končnico (**večinoma kratice: NUK, simboli: H₂O**) Včasih pa sklanjamo po I. moški skl. zaradi razumljivosti (ŠKG/ ŠKG-ja). Vse nazive, moška imena in priimke je potrebno sklanjati glasovno in ne ničelno (Janezu Pavlu II-emu).

ŽENSKA SKLANJATEV

I. ženska sklanjatev

Sem spadajo samostalniki, ki imajo v rodilniku končnico **-e (miza/mize)**.

Posebnosti v končnici:

- gospa (končnica se spremija v vecini sklonov)
- Tisti ki se končujejo na **-ev** (cerkev, žetev) imajo v im. in tož. ed **-Ŕ** končnico v oro. ed. pa **-ijo**
- Mati, hči: v ime. in tož. ed. imata **-Ŕ** končnico, v orodniku pa **-jo**. Od rodilnika dalje podaljšujeta osnovo z **-er-** (Mater-e, hčer-e)

Posebnost v osnovi:

- v rod. dv. in mn. se v osnovo vriva polglasnik oz. -i- pred -j- (vožnja/voženj, ladja/ladij)

-Sam. s končnico -ev jim izpade v ime. in tož. ed polglasnik (bukev/bukve)

-

Naglasni tipi:

- premični (Júno) na osnovi
- nepremični (lípa) na osnovi
- končniški (steza)
- mešani (gôra)

II. ženska sklanjatev

Sem spadajo samostalniki ženskega spola s končnico **-i (perut/peruti)** v rodilniku.

Obstajajo posebnosti v končnici in osnovi, vendar le kot posamezni primeri. (Pazi: kri/krv-)

Večnima ohranja naglasno mesto in sicer nepremični naglas na osnovi, razen tistim se spreminja, ki se sklanjanjo kot *stvar* (mešani naglasni tip).

III. ženska sklanjatev

V rodilniku ednine imajo vedno **-Ŕ** (domača ženska lastna in občna imena na -l: babi, Malči; vsi priimki ženskih ose; privzeta ženska imena-Ingrid) končnico.

SREDNJA SKLANJATEV

Sam. srednjega spola, ki imajo v rodilniku ednine končnico **-a (mesto/mesta)**

Posebnosti v končnici:

- če se osnova konča na c,ž,č,š,j imajo končnico -e namesto -o v or. ed., daj. dv in mn.
- v ime. ed. imajo -Ø končnico

Posebnosti v osnovi:

- tisti, ki imajo v ime. ed. končnico -Ø, od rodilnika daje podaljšujejo osnovo s -t, -s ali -n
- nekaterim se v rod. mn. vriva polglasnik oz. pred -j se vrine .i (okno/oken, naselje/naselij)

Naglasno mesto:

Navadno je stalno na osnovi ali na končnici. Premično imajo tisti, ki osnovo podaljšujejo z -n. Redko je mešan naglasni tip (srce)

SKLANJANJE VEČ BESEDNIH POJMOVANJ

Pojmovanja so največkrat podredno zložene sam. zveze. (Železna kaplja – Železne kaplje). Taka večbesedna pojmovanja pregibamo v skladu z njihovo skladijsko sestavo. Če so prilastki ujemalni sklanjamo oba dela. (Miha Kastelic – Mihe Kastelic)

1.2 SAMOSTALNIŠKI ZAIMEK

Beseda ki poimenuje posredno je zaimek. Glede na to kaj poimenujejo jih razvrstimo na:

- samostalniške zaimke** (ona, kaj, nekdo, kdor) □ podvrsta samostalniških besed
- pridevniške zaimke** (takšen, moj, kateri, tolikšen) □ podvrsta pridevniških besed
- prislovne zaimke** (zdaj, tukaj, kako, kdaj) □ podvrsta prislovov

Samostalniški zaimek posredno poimenuje **bitja, stvari** ali **pojme**. Tako kot samostalnikom jim lahko določimo spšol, število, sklon. **Delimo** jih na **osebne (tisti, ki izražajo slovnično osebo:ona, vi)** in **neosebne (nekaj, kar, kdo)**

1.2.1 OSEBNI ZAIMEK

- Z njimi poimenujemo:
 - o **sporočevalca (prvoosebni zaimek: ED:jaz, DV:midva/me(i)dve, MN:mi/me)**
 - o **naslovnika (drugoosebni zaimek: ED:ti, DV:vidva/ve(i)dve, MN:vi/ve/Vi)**
 - o **neudeleženca (tretjeosebni zaimek: ED:on/ona/ono, DV: onadva/one(i)dve, MN:oni/e/a)**
- Lahko jim določimo spol (spoznamo iz sobesedila. Mi boš odgovorila?), razen: jaz, ti imata isto obliko za vse tri spole
- Lahko jih sklanjamo (pri tem se nekaterim spremeni osnova: jaz/meine, ona/nje) □ vsak os. Zaimek ima svoj sklanjatveni vzorec.
- V rod., daj., in tož. imajo 2 obliki:
 - o Naglasno(njega) □ uporabljamo ponavadi
 - o Nenaglasno oz. naslonsko (ga) □ če želimo kaj poudariti (Strah je mene, ne tebe), če jih postavimo za predlog (Odšli so brez mene), ali v priredno zvezo (Ano in tebe smo pogrešali)
 - o Če je tožilnik vezan na na predlog ima še navezno (nj-)
- Tako kot samostalniške besede, tudi sam. zaimki (osebni) nastopajo v stavku predvsem kot osebek (kadar zelimo kako bitje/stvar poudariti) ali predmet

Podvrsta os. zaimkov: **povratni osebni zaimek:** (sebe/se), z njim izražamo nanašanje na osebek. Zaimek se je le takrat ko ga lahko zamenjamo s sebe/sebi (Ogledujem *si* □ *si* ni zaimek, ker ga ne moremo zamenjati).

1.2.2. NEOSEBNI ZAIMEK

- tisti ki ne izražajo slovnične osebe
- lahko so **M** (poimenovanje človeka:brat-kdo, nekdo, kdor, nihče) ali **SR** (poimenovanje živali,rastlin,ostalo:zajec,luč,mir-kaj, nekaj, kar, nič)**spola**
- Število:ednina
- Ločimo več vrst:

VPRAŠALNI	KDO	KAJ	
OZIRALNI	KDOR	KAR	Bralec= Kdor bere.
OZIRALNO POLJUBNOSTNI	KDOR KOLI	KAR KOLI	
NEDLOCNI	NEKDO	NEKAJ	
POLJUBNOSTNI	KDO	KAJ	Ti bi že kdo pomagal

NIKALNI	NIHCE	NIC	
CELOSTNI	VSAKDO	VSE	
MNOGOSTNI	MARSIKDO	MARSIKAJ	

1.3 POSAMOSTALJENA PRIDEVNIŠKA BESEDA

Zo so prvotni pridevniki (dežurni zradvnik, gorenjska dežela, krško mesto), ki so zaradi izpuščenega sam.(zdravnik, dežela, mesto) dobili vrednost sam. besed, ohranili pa so pridevniško sklanjatev- torej jih sklanjamo kor pridevnike (dežurn-i, -ega, -emu). To so večinoma lastna imena.